

TURINYS

1. Prologas	5	19. Mano, kaip karinio jūrų laivyno vyriausiojo vado, uždaviniai. 1943–1945 m.	336
2. Nauja užduotis	12	Laivyno statybų problemos	336
3. Vilkų gaujos taktika	20	Viduržemio jūros karo veiksmų teatras	351
4. Povandeninių laivų 1935–1939 m. statybos programa	27	Laivyno ir lengvųjų pajėgų vadovybė	361
5. Lemiami 1939 m. mėnesiai	38	Didžiųjų antvandeninių karinių laivų problemos: paskutinė operacija šiaurės vandenyse	364
6. Povandeninis karas prasideda. 1939 m. rugsėjis–1940 m. kovas	52	Juodosios jūros karo veiksmų teatras	379
7. Karo veiksmai prie Norvegijos ir torpedų krizė	75	Įsiveržimas į Normandiją	383
8. Mūšis dėl Atlanto. 1940 m. liepa–spalis	99	Karo veiksmų teatras Baltijos regione	389
9. Povandeninių laivų ginkluotės organizavimas ir povandeninių laivų statyba	117	20. 1944 m. liepos 20 d.	392
10. Mūšiai Atlante. 1940 m. lapkritis–1941 m. gruodis	125	21. Povandeninių laivų karas nuo 1943 m. gegužės	397
11. Amerikos karas prieš mus iki 1941-ųjų gruodžio 11 dienos	180	22. Vyriausybės vadovas	422
12. Operacijos Amerikos vandenyse. 1942 m. sausis–liepa	192	23. Epilogas	465
13. Susirėmimai su konvojais ir tolimos operacijos. 1942 m. liepa–rugsėjis	221	1 PRIEDAS	
14. „Laconia“	251	Vokietijos karinio jūrų laivyno povandeniniai laivai (bendroji informacija)	469
15. Povandeninių laivų ginkluotės ir įrangos tobulinimas	261	2 PRIEDAS	
16. Tęsimi susirėmimai su konvojais ir operacijos tolimuose vandenyse. 1942 m. spalio–gruodis	268	Tarptautinis karinis tribunolas, T. 40, p. 88 Ištraukos iš „1938 m. Prekinių laivų gynybos vadovo“	471
17. Karinių jūrų pajėgų vyriausiasis vadas	296	3 PRIEDAS	
18. Povandeninio karo žlugimas. 1943 m. sausis–gegužė	310	Torpedų gedimų priežastys	473
		4 PRIEDAS	
		Ištraukos iš W. S. Churchillio knygos „Antrasis pasaulinis karas“	477
		5 PRIEDAS	
		Povandeninių laivų statybos programa	478
		6 PRIEDAS	
		Skaičiai, susiję su Vokietijos povandeninių laivų karu 1939–1945 m.	480

11. AMERIKOS KARAS PRIEŠ MUS IKI 1941-ŪJŲ GRUODŽIO 11 DIENOS

1937-ųjų neutraliteto aktas. Churchillis įtikina Rooseveltą atsisakyti neutraliteto. Karinio laivyno konferencija Londone. Amerika imasi ginti krovininę laivybą Atlante. JAV saugiujų zonų plėtra. Hitleris nurodo vengti susidūrimų. Pirmasis susidūrimas „Greer“. Povandeninių laivų veiklos apribojimas. Japonija išitraukia į karą. Vokietija paskelbia karą Amerikai.

Karo paskelbimas Jungtinėms Valstijoms 1941 m. gruodžio 11 d. iš esmės pakeitė situaciją Amerikos kontroliuojamose Atlanto vandenyno teritorijose.

Nors nederėtų teigti, kad mes iki tol Atlante taikiai sutardavome su Jungtinėmis Valstijomis. Atvirkščiai, žvelgiant iš tarptautinės teisės pusės, amerikiečiai dar atvirai nekariavo prieš mus ir teoriškai išliko neutralūs, tačiau vos tik prasidėjus karui, Jungtinės Valstijos pradėjo teikti Britanijai vis daugiau paramos ir visokeriopos pagalbos. Amerikiečių karinis jūrų laivynas ėmė aktyviai palaikyti britų pajėgas. Ašies šalių oponentams ėmė tarnauti visa Jungtinių Valstijų ginklų gamybos pramonė ir resursai. Patys amerikiečiai šį periodą (iki 1941 m. gruodžio 11 d.), kai jie Mūšyje už Atlantą nuolat Britanijai padėjo ginkluote ir įvairiais būtiniais ištekliais, vadina „nepaskelbtu karu“.

Amerikiečių požiūris į šį karą visiškai prieštaravo visiems tarptautinės teisės principams – jų kišimasis Britanijai buvo naudingas iš karinės, materialinės ir moralinės pusės. Be to, jis labai stipriai paveikė ir povandeninių laivų karą. Bet kaipgi vystėsi šis pagalbos procesas?

Pirmaisiais Pirmojo pasaulinio karo metais, kai Amerika vis dar išlaikė savo neutralumą, Britanija iš Jungtinių Valstijų gavo didelį kiekį ginklų ir finansinių paskolų. Amerikiečių laivams ir Amerikos piliečiams buvo

leista laisvai keliauti po karinių operacijų teritoriją prie Britanijos – valdžia jiems netaikė jokių įstatyminių apribojimų. O tarp Amerikos pramonės ir britų vykdomų karinių operacijų užsimezgę tvirti ryšiai pagaliau įtraukė Jungtines Valstijas į šias tarptautines grumtynes. Juk akivaizdu, kad nebuvo naudinga palikti likimo valiai tokio svarbaus skolininko. Prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui Jungtinės Valstijos buvo tvirtai užsibrėžusios nebristi į tą pačią balą antrą kartą ir nesivelti į jokių tarptautinių konfliktų ar karą. Norint įstatymiškai įtvirtinti tokią politiką, 1937 m. buvo pasirašytas neutraliteto aktas, kuriuo uždrausta eksportuoti karinius reikmenis ir teikti bet kokias finansines paskolas kariaujantiems. Be to, šis aktas taip pat draudė ir Amerikos laivams bei piliečiams keliauti tuose regionuose, kur konfliktuojančios šalys vykdė karines operacijas.

Tačiau šiame dokumente labai aiškiai išreikštas amerikiečių tautos noras išlaikyti neutralią poziciją bet kokiame kare tarp užsienio šalių prasilenkė su Roosevelto politiniais įsitikinimais. Negaliu paneigti, kad 1939 m. rugsėjo 4 d. jis, remdamasis šiuo neutraliteto aktu, uždraudė laivams ir piliečiams iš Amerikos keliauti per karo zoną Atlanto vandenynė. Bet jau 1939 m. lapkričio mėnesį jam vis dėlto pavyko panaikinti draudimą eksportuoti ginklus ir kitus karo reikmenis. Nuo tada imta laikytis „mokėk ir pasiimk“ politikos, kuri leido amerikiečiams teikti pagalbą kariaujančioms šalims, tačiau su viena sąlyga: pirkėjas privalėjo susimokėti grynaisiais ir išsigabenti pirkinius savais laivais. Aišku, Vokietija tokiu pasiūlymu pasinaudoti negalėjo. Britanija, galima sakyti, valdė Atlanto vandenyną, tad jokie vokiečių prekiniai laivai neturėjo galimybės laisvai kirsti šios teritorijos. Todėl tokia 1937-ųjų neutraliteto akto pataisa buvo naudinga vien tik Britanijai – juk tik britų laivai galėjo be jokių trukdžių perplaukti Atlantą.

Rooseveltas tokiais reikšmingais pokyčiais po truputį privertė Amerikos piliečius atsisakyti savo neutralių pažiūrų. Verta paminėti, kad Churchillis šiame procese suvaidino labai svarbų vaidmenį. Kaip įmanydamas jis stengėsi įtikinti Jungtines Valstijas suteikti Britanijai kuo didesnę paramą šiame konflikte, kaip jos tai darė ir Pirmojo pasaulinio karo metu. Netrukus, kai išplieskė karas, Rooseveltas pasiūlė Churchillui, kuris, beje, jau buvo tapęs pirmuoju Admiraliteto lordu, susirašinėti ir informuoti jį apie viską, ką, jo nuomone, derėtų žinoti Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentui. Ilgai nedvejojęs Churchillis sutiko. Susirašinėjant pirmajam Admiraliteto lordui pavyko sumaniai sužaisti Rooseveltą „gerumu“ ir jo nuoširdžiu noru bet kokiomis priemonėmis padėti Britanijai. Jis ragino

Ameriką vis didinti savo paramą. Savo prašymus Churchillis grindė aprašydamas niūrią Britanijos padėtį, kūrė Rooseveltui visiškai netikroviškas spėliones, kas nutiktų Jungtinėms Valstijoms, jei britai pralaimėtų. Jo tikslas buvo gana aiškus – sustiprinti Britaniją palaikančią prezidento politiką ir padėti jam pateisinti tokį savo požiūrį prieš Kongresą bei Amerikos piliečius. Pasakodamas apie tai, kaip sumaniai jam pavyko bendrauti su prezidentu, pats Churchillis sakė, kad „užkulisiuose aš kalbėjau visiškai kitaip“ [Churchillis, T. 2, p. 355].

1940 m. gegužės 15 d., kai Churchillis vietoj Chamberlaino pradėjo eiti ministro pirmininko pareigas, jis paprašė Rooseveltto „visos įmanomos pagalbos, kurią Amerika galėtų suteikti, pati nestodama į kovą“ [Churchillis, T. 2, p. 23]. Labiausiai jis norėjo iš amerikiečių gauti penkiasdešimt nenaudojamų eskadrinių minininkų. Jis numatė, kad bus nelengva įtikinti Amerikos piliečius taip akivaizdžiai pažeisti nutarimą dėl šalies neutraliteto, todėl 1940 m. gegužės 25 d. išsiuntė laišką Amerikos prezidentui. Jame Churchillis rašė, kokios baisios pasekmės laukia amerikiečių, jei britų karinis jūrų laivynas bus priverstas pasiduoti vokiečiams. Toks scenarijus priminė kažką iš fantastikos knygų lentynos, o ir pats Churchillis negalėjo iš tikrųjų tuo tikėti. Ir vis dėlto ši iš maišo paleista antis atliko savo darbą. Remdamiesi visiškai nepagrįsta baime, kad britų laivynas gali patekti į vokiečių rankas, Kongreso nariai sutiko sankcionuoti pasiūlymą į Britaniją išsiųsti penkiasdešimt Amerikos minininkų. Apie tai memuaruose Churchillis rašė:

„Nutarimas į Didžiąją Britaniją perkelti penkiasdešimt amerikietiško karo laivų tikrai nebuvo neutralus Jungtinių Valstijų žingsnis. Todėl tai, kad Vokietijos vyriausybė paskelbė Amerikai karą, buvo visiškai pateisinama, žvelgiant iš istorinių karybos standartų pusės“ [Churchillis, T. 2, p. 358].

Amerikiečių eskadriniai minininkai Britanijai perduoti 1940-ųjų rugsėjį mainais už devyniasdešimt devynerių metų trukmės bazių nuomą (kaip jau minėjau anksčiau).

Kai 1940 m. lapkričio mėnesį Rooseveltą perrinko dar vienai kadencijai, Churchillis ir vėl ėmėsi savo. 1940 m. gruodžio 8 d. Amerikos prezidentui jis parašė ilgą laiško formos memorandumą. Šiame laiške Churchillis paskelbė, kad norint laimėti karą, būtina išvengti tolesnių krovinių ir karo laivų netekčių Atlanto vandenyne. Jis rašė:

„<...>

6. Mūsų laivybos nuostoliai <...> jau beveik pasiekė prasčiausio praėjusio karo laikotarpio lygį. Per penkias savaites iki lapkričio 3 d. iš viso mes netekome 420 300 tonų talpos laivų. Ekspertų nuomone, metinis laivų, kuriuos turėtume importuoti sėkmingam karui, tonažas būtų 43 milijonai tonų. Tačiau, atsižvelgiant į rugsėjį gautų laivų skaičių, tonažas tesiektų 37 milijonus, o spalį – 38 milijonus tonų. Jei taip tęsis ir toliau, pasekmės gali būti lemtingos.

<...>

12. Itin svarbu sustabdyti ar bent sumažinti mūsų tonažo netektis Atlanto teritorijose, kuriomis laivai plaukia į mūsų salą. Tai pasiekti galėtume tiek padidinę savo karines pajėgas, kurios susidorotų su priešų puolimais, tiek ir gaudami mums taip būtinų papildomų prekinių laivų“ [Churchillis, T. 2, nuo p. 495].

Tada jis išdėstė savo reikalavimus ir pasiūlymus:

1. Pageidaujame, kad Amerikos karo laivai gintų britų krovinius laivus. Hitleris dėl tokių veiksmų karo Jungtinėms Valstijoms neskelbtų – to karo jis paprasčiausiai nenori.
2. Amerikos kontroliuojamų teritorijų Atlanto vandenyne plėtrą rytų kryptimi būtų labai naudinga britams.
3. Trečdalis Britanijos krovinių tonažo beprasmiškai iššvaistoma, nes Vokietijos povandeniniai laivai britus verčia naudoti konvojų taktiką, o kelionėse rinktis apylankas ir zigzaginius maršrutus. Per metus Britanija gali pastatyti pusantro milijono laivų tonažo. Tačiau to nepakanka. Būtinai dar bent trys milijonai per metus. O tokius reikalavimus tegali atitikti Jungtinių Valstijų laivų statybos pramonė.
4. Britanijai būtinai koviniai amerikiečių orlaiviai ir daug kitų karo išteklių.
5. Už pagalbą laivais ir karo reikmenimis atsilyginti Britanija galimybės neturi. Todėl tikimės, kad dėl bendro mūsų tikslo – sutriuškinti Ašies šalių visiems keliamą grėsmę – užmokesčio iškart reikalaujama nebus.

Savo memuaruose Churchillis pabrėžė, kad šis laiškas buvo bene svarbiausias jo gyvenime rašytas dokumentas.

Perskaitęs jį Rooseveltas turėjo rimtai pasukti galvą, kaip legaliai viską suorganizuoti, kad britų norai būtų patenkinti. Pirmiausia jis užsibrėžė tikslą – įteigti Amerikos piliečiams, kad Ašies šalys jiems kelia tiesioginę grėsmę. 1940 m. gruodžio 29 d. vykusio „pokalbio prie židinio“ metu jis sakė:

„Nuo Džeimstauno ir Plimuto akmens įvykių Amerikos civilizacijai dar niekada negrėsė toks baisus pavojus, koks gresia dabar. <...> Jei Didžioji Britanija bus sutriuškinta, Ašies šalys kontroliuos didžiąją dalį kontinentų: Europą, Aziją, Afriką ir Australiją. Galiausiai jie galės panaudoti savo milžiniškas sausumų ir jūrų pajėgas prieš šį pusrutulį. Visi mes, Amerikos žemynų gyventojai, atsidurtume šautuvo taikiklyje – šautuvo, kuris užtaisytas sprogstamosiomis kulkomis, beje, žvelgiant tiek iš ekonominės, tiek ir iš karinės pusės.“

Šis visiškai išgalvotas scenarijus turėjo būtent tokį efektą, kokio ir siekta. 1941 m. kovo 11 d. Kongreso nariai pasirašė lendlizo aktą, kuriame numatė neribotą ir nemokamą pagalbą Britanijai laivais ir materialiniais karo ištekliais.

Be to, iš Amerikos britai sulaukė ir grynai militaristinės paramos.

1939 m. rugsėjo 5 d. paskelbtoje žinutėje Rooseveltas pareiškė, kad Amerikos pakrančių vandenys yra „saugos zona“ – Atlanto vandenyne ji driekėsi ne vieną šimtą mylių į rytus. Kariaujančių tautų pajėgoms patekti į šią „saugos zoną“ turėjo neleisti „patruliavimą neutraliteto išsaugojimui“ atliksiantys amerikiečių karo laivai. Šis bandymas apriboti kariaujančių tautų laivybą tokia didžiuliam regione buvo visiškai nepagrįstas tarptautine teise. Ja remdamasi šalis galėjo įteisinti draudimą įplaukti tik į teritorinius vandenys, t. y. tris mylias nuo kranto.

Beje, visai netrukus, kai įsiplieskė karas, Amerikos karo laivai ėmėsi veiksmų, kurių negalėčiau pavadinti niekaip kitaip – tik tarptautinės teisės pažeidimu. Jie persekiojo iš uostų Jungtinėse Valstijose išplaukusius vokiečių laivus, kurie ketino grįžti į Vokietiją, ir perdavė jų koordinatas pulti pasiruošusiems Britanijos karo laivams. Mūsų krovinių laivų įguloms tada teliko vienintelė išeitis – gelbėtis iš savo skęstančių laivų.

1940-ųjų liepą Rooseveltas į Londoną išsiuntė komisiją su admiralu Ghormley'umi priešaky. Jos tikslas buvo kartu su Admiralitetu paruošti Britanijos ir Jungtinių Valstijų karinių laivynų bendradarbiavimo strategiją. Atsižvelgdamas į per šią konferenciją priimtus nutarimus, Amerikos karinio jūrų laivyno štabas sudarė planą, numatantį galimybę amerikiečiams įsitraukti į karą. Remiantis šiuo planu, pati svarbiausia Amerikos

pajėgoms skirta užduotis buvo konvojų apsauga Atlanto vandenyne. Buvo numatyta, kad Jungtinių Valstijų karo laivai galės pradėti lydėti krovinių laivų konvojus nuo 1941 m. balandžio 1 d.

Be minėtos konferencijos Londone, 1941 m. sausį ir vasarį sušauktas dar ne vienas susirinkimas Vašingtone – juose dalyvavo britų ir amerikiečių karinio jūrų laivyno, sausumos pajėgų bei aviacijos štabų atstovai. Jų metu ir vėl pakartota mintis, kad abi šalys Atlanto vandenyną ir Europą laiko svarbiausiais šiame kare karinių veiksmų teatrais. Sutarta, kad pagrindinė Amerikos laivyno užduotis yra laivybos ir jūrų kelių apsauga Atlanto vandenyne. Tuo amerikiečių karinis jūrų laivynas turėjo užsiimti, vos tik pajutęs, kad yra tam pasirengęs. Šį žingsnį amerikiečiai turėjo žengti nepaisydami to, ar karas tarp Vokietijos ir Jungtinių Valstijų jau oficialiai paskelbtas. Britanija savo ruožtu suteikė amerikiečiams prieigą prie savo kontroliuojamų bazių, kurių galėjo prireikti šiai užduočiai.

Jungtinių Valstijų karinis laivynas nedelsdamas pradėjo veikti pagal šiuos susitarimus. 1941 m. vasario 1 d. buvo suformuotas Atlanto laivynas. Jam vadovavo admiralas Kingas. Jis 1941 m. balandžio 18 d. pranešė, kad Amerikos saugioji zona išplečiama rytų kryptimi iki pat 26° vakarų ilgumos, t. y. daugiau nei 2300 jūrmylių nuo Amerikos pakrantės Njujorke. Nuo Europos pakrančių prie Lisabonos šią teritoriją teskyrė 740 jūrmylių. Beje, į ją papuolė ir Azorų salos, kurios, kaip žinome, priskiriamos Europai. Taip maždaug keturi penktadaliai Atlanto vandenyne buvo paskelbti vakarų pusrutulio dalimi. Todėl ten Amerikos karinio laivyno pajėgos galėjo persekioti Vokietijos karo laivus ir pranešinėti jų koordinatas britams.

Nė viename tarptautinės teisės normų punkte nerastume jokio pateisinimo tokiam žingsniui praplėsti savo saugiąją zoną ir taip savavališkai tuo pasinaudoti.

Liepos 7 d. Jungtinės Valstijos iš Britanijos perėmė Islandijos „gynybą“, išlaipino ten savo karius bei pastatė karines jūrų ir aviacijos bazines*.

Tuo metu saugiosios zonos riba ir vėl buvo perkelta toliau rytų kryptimi – šį kartą iki 22° vakarų ilgumos, kad apimtų Islandiją.

Kai okupavo Islandiją, Jungtinės Valstijos prisiėmė atsakomybę tiesiogiai saugoti bet kokius ten keliavusius amerikiečių laivų konvojus, taip

* Knygoje „Mūšis už Atlantą“ Morisonas apie Islandijos okupaciją rašė: „Nors Islandijos vyriausybė, spaudžiama britų, paprašė JAV apsaugoti jų šalį, gyventojai nebuvo patenkinti šia okupacija. Tvirtų nacionalistinių ir provincialių pažiūrų islandai nemanė, kad tokia apsauga jiems reikalinga.“

pat ir kitų šalių laivus, panorusius prisijungti prie šių saugomų konvojų. Negana to, Amerikos karinio jūrų laivyno pajėgoms buvo nurodyta užtikrinti ir kitų konvojų saugumą Šiaurės Atlante, jei to reikalavo susiklosčiusi strateginė situacija [Vyriausiasis vadas, (Amerikos) Atlanto laivyno operacijos įsakymas Nr. 6, 1941 m. liepos 19 d.]. Taigi tai leido Britanijos laivams, keliavusiems po Islandiją supantį regioną, taip pat naudotis amerikiečių teikiama apsauga.

O kaipgi Vokietijos vyriausybė sureagavo į tokius tarptautinės teisės pažeidimus, kuriuos nuo pat karo pradžios vykdė Jungtinės Valstijos? 1939-ųjų rugsėjo mėnesį vyriausioji karinio jūrų laivyno vadovybė iš Hitlerio gavo nurodymus užtikrinti, kad mūsų pajėgos jokia būdu nesiveltų į konfliktus su Jungtinėmis Valstijomis. Jis buvo užsibrėžęs tikslą bet koku būdu išvengti amerikiečių kišimosi į šį konfliktą, kad nepasikartotų Pirmojo pasaulinio karo istorija – fiurerio požiūris šiuo klausimu buvo nepalenkiamas. Taigi, kai Jungtinės Valstijos perdavė penkiasdešimt eskadrinių minininkų Britanijai, Rooseveltas buvo įsitikinęs, kad Hitleris tokiai situacijai priešintis nedrįs. Prezidentas aiškino, jog bet kokia pagalba Britanijai, kad ir kokia didelė ji būtų, žvelgiant fiurerio akimis, turėjo atrodyti ne tokia grėsminga kaip atviras karas su Jungtinėmis Valstijomis. Kaip parodė tolesni įvykiai, vertindamas susidariusią situaciją, Rooseveltas neklydo.

Pradžioje amerikiečių pajėgos vengė užklysti į karinių operacijų regioną prie Britų salų, kur Vokietijos povandeniniai laivai turėjo teisę laisvai atakuoti. Todėl iki pat 1941-ųjų vasaros jokių susidūrimų su jais ir nebuvo. Tačiau 1941-ųjų liepos 20 d. U-203 Britanijos blokados teritorijoje susidūrė su Jungtinių Valstijų karo laivu „Texas“. Amerikiečių laivams tuose vandenyse pasirodyti vis dar buvo draudžiama. Todėl mūsų povandeninio laivo kapitonas paprasčiausiai nežinojo, ar šis karo laivas priklausė Jungtinių Valstijų laivynui – juk buvo galima spėti, kad „Texas“ perduotas britams, kaip ir mano minėti eskadriniai minininkai. Tad mūsų kapitonas nusprendė pulti. Ataka nebuvo sėkminga, tačiau pats povandeninis laivas išliko nepastebėtas. Vos tik gavęs U-203 kapitono ataskaitą apie blokados teritorijoje pastebėtą amerikiečių karo laivą, iš karto daviau tokius nurodymus: „Amerikos laivų – net ir tų, kurie aptinkami blokados teritorijoje, – atakuoti negalima. Mano nuomone, šiuo metu mums duotas leidimas pulti visiškai prasilenkia su fiurerio politiniais ketinimais.“

Iki tol povandeniniams laivams buvo leidžiama atakuoti bet kokį karo laivą, esantį Britanijos blokados vandenyse. Juk, sprendžiant iš

amerikiečių požiūrio į susiklosčiusią situaciją, buvome susidarę įspūdį, kad Amerikos karo laivai jokia būdu neplanuos kirsti šių vandenų.

Hitlerio nurodymu kitą dieną visiems povandeniniams laivams išsiunčiau tokią žinutę:

„Fiureris įsakė vengti bet kokių susidūrimų su JAV pajėgomis keletą ateinančių savaičių. Laikytis šių įsakymų bet kokiomis aplinkybėmis. Be to, nepulti kreiserių, karo laivų ir lėktuvnešių, iki bus tiksliai nustatyta, kad jie neabejotinai priklauso mūsų priešininkams. Tai, jog laivas plaukia su išjungtomis šviesomis, dar neįrodo, kad jis yra priešų.“

Tokie įsakymai reiškė viena: mūsų povandeniniai laivai daugiau negalėjo pulti savo didžiausių priešų eskadrinių minininkų, fregatų ir korvečių, nepriklausomai nuo to, ar jie priklausė Britanijai, ar kuriai kitai šaliai. Dėl tokio britų ir amerikiečių karinių laivynų pajėgų susimaišymo mūsų povandeniniai laivai atsidūrė unikalioje situacijoje – karybos istorijoje daugiau tokių nerastume. Visi Britanijos karo laivai, skirti veiksams prieš povandeninius laivus, bet kokiais būdais persekiojo povandeninius laivus, o šie buvo priversti tiesiog pasyviai iškęsti jų puolimus. Gintis ar kontratakuoti jiems buvo uždrausta.

Vėliau buvo išleistas įsakymų papildymas, leidęs povandeniniams laivams atlikti atsakomuosius savigynos veiksmus, tačiau tik tuo metu, kai jie aktyviai puolami. Šis vyriausiosios karinio jūrų laivyno vadovybės įsakymas griežtai apribojo povandeninių laivų veiksmų laisvę net ir savigynos metu. Jame buvo rašoma:

„Kai užpuolikai liaujasi persekioti mūsų laivą, bet kokios kontratakos – tiek atsakomaisiais, tiek ir prevenciniais sumetimais – bus laikomos atskirais, nepriklausomais veiksmais, t. y. jos yra draudžiamos net ir prieš laivus, kurie pirmieji parodė agresiją.“

Taip Britanijos priešpovandeninės pajėgos įgavo visišką veiksmų laisvę. O tokie mūsų povandeninius laivus užgriuvę apribojimai tegalėjo duoti vieną rezultatą. Kai tik eskadriniam minininkui pavykdavo aptikti povandeninį laivą, jis iškart puldavo giluminėmis bombomis arba apšaudydavo ir taip sunaikindavo, šiam net nespėjus imtis jokių atsakomųjų veiksmų.

Be abejo, tokie įsakymai labai apsunkino ir operacijas prieš konvojus vykdančių povandeninių laivų veiksmus. Konvojus supantys eskortiniai laivai dabar buvo „uždraustas vaisius“. Jei povandeniniams laivams nepavykdavo jų išvengti, jiems tekdavo tiesiog nutraukti ataką – juk prasibrauti iki prekinių konvojaus laivų, torpedomis apšaudant eskortinius, buvo draudžiama.

Dėl bendros politinės situacijos povandeninio laivyno vadovybė geranoriškai sutiko su šiais veiksmy apribojimais. Tačiau visi Vokietijos mėginimai nesugadinti santykių su Jungtinėmis Valstijomis bet koku atveju buvo pasmerkti žlugti. Rooseveltas troško karo. Buvo akivaizdu, kad jis tikėjosi išprovokuoti incidentų, kai siuntė Amerikos laivus į karinių operacijų teritorijas, leido savo pajėgoms laisvai susimaišyti su britais bei netiesiogiai užsiėmė kariniais veiksmais. Tokiomis aplinkybėmis incidentai buvo neišvengiami.

1941 m. rugsėjo 4 d. laivą U-652 persekiojo eskadrinis minininkas – jis paleido tris gilumines bombas. Mūsų povandeninis laivas pabandė gintis dviem torpedomis, kurių minininkas sėkmingai išvengė. Ir tik kitą dieną šio povandeninio laivo kapitonas sužinojo, kad jį užpuolęs eskadrinis minininkas buvo USS „Greer“ – tokią informaciją jam radijo signalu pranešė povandeninio laivyno vadovybė.

Šį susidūrimą ėmė tirti Amerikos karinio jūrų laivyno komisija. Vyriausiasis Jungtinių Valstijų laivyno vadas admiras Starks jai pateikė tokią ataskaitą:

„8 val. 45 min. britų orlaivis informavo laivą „Greer“ apie panirusį povandeninį laivą, kurį aptiko dešimt jūrmylių į vakarus nuo eskadrinio minininko plaukimo trajektorijos. „Greer“ padidino greitį ir zigzagai nuplaukė nurodytų koordinacių link. Sonarą pasiekė povandeninio laivo propelerių keliamas triukšmas. Tada eskadrinis minininkas ėmė sekti šį povandeninį laivą ir perdavė jo koordinatas radijo signalais, siekdamas pritraukti britų orlaivių ar minininkų, kurie galėjo būti netoliese. Taip eskadrinio minininko kapitonas laikėsi jam duotų nurodymų pranešti informaciją, tačiau pačiam nepulti.

10 val. 32 min. britų orlaivis numetė keturias gilumines bombas, tačiau nė viena nepataikė. Po dvidešimties minučių jis liovėsi persekiojęs taikinį. Vis dėlto „Greer“ ir toliau sekė šį povandeninį laivą. 12 val. 40 min. povandeninis laivas pakeitė plaukimo trajektoriją, priartėjo prie „Greer“ ir paleido vieną torpedą. Ji nepataikė. „Greer“ įvykdė kontrataką, tačiau taip pat nesėkmingai.“

Vis dėlto rugsėjo 11 d. prezidentas Rooseveltas vienos transliacijos metu pranešė amerikiečiams, kad laivą „Greer“ savavališkai, be jokios provokacijos užpuolė Vokietijos povandeninis laivas. Tai jis pavadino piratavimu.

„Atėjo metas, – kalbėjo jis, – kai ir jūs, ir aš turime pripažinti neišvengiamą būtinybę pareikšti šiems nežmoniškiems, nesuvaldomiems pasaulio užkariautojams savo griežtą poziciją: „Jūs bandote įtraukti mūsų vaikus ir mūsų vaikų vaikus į savo terorizmo ir vergijos liūną. Jūs užpuolėte mūsų saugumą. Jūsų puolimas baigsis čia.“

Kai pamatote pulti pasiruošusią barškuolę, ją užmušate nelaukę, kol ji jums įkąs.

Vandenyse, kurie būtini mūsų saugumui, amerikiečių karo laivai ir lėktuvai daugiau nebelauks, kol tykantys jūrų gilumoj Ašies šalių povandeniniai laivai bei kiti užpuolikai nuspręs suduoti mums mirtiną smūgį.“

Kita vertus, amerikiečių istorikai Langeris ir Gleasonas savo istorinėje pasaulinės krizės ir Amerikos užsienio politikos analizėje apie incidentą su „Greer“ rašė:

„Amerikiečiai – tiek politikai, tiek visi kiti piliečiai – naujienas apie šį incidentą sutiko su didžiuliu pasipiktinimu, bet, žiūrint iš šalies, sunku jį laikyti pateisinamu. Negalime pamiršti, kad pats „Greer“ surado tą povandeninį laivą, ne vieną valandą sekė jį ir perdavė visą informaciją apie tai britų orlaiviui, norėdamas padėti šiam užpulti vokiečių laivą. Todėl būtų netgi keista, jei auka tokiomis sąlygomis neimtų priešintis savo kankintojui“ [„Nepaskelbtas karas“, skyrius „Šūvių karas“, p. 774].

1941 m. rugsėjo 15 d. karinio laivyno sekretorius Knoxas paskelbė, kad Jungtinių Valstijų laivynui buvo nurodyta naudotis bet kokiomis priemonėmis siekiant „užimti arba sunaikinti visus puolančius Ašies šalių laivus – ir antvandeninius, ir povandeninius piratus“.

Dėl tokio Amerikos prezidento įsakymo atakuoti Jungtinės Valstijos oficialiai stojo į karą prieš Vokietiją Atlanto vandenyne 1941 m. rugsėjo pradžioje*.

Amerikiečių pajėgos nuo tada ėmė tiesiogiai ginti visus konvojus, tarp jų ir Britanijos, jūrų teritorijoje tarp Niufaundlando ir Islandijos, kur perduodavo šią pareigą Karališkojo laivyno karo laivams. Įsakymą vykdyti tokius veiksmus vyriausiasis Jungtinių Valstijų Atlanto laivyno vadas

* Nuo 1941 metų rugsėjo 4 dienos, kai įvyko laivo „Greer“ incidentas, Atlanto vandenyne JAV faktiškai buvo įsitraukusios į jūrų karą su Vokietija [Morisonas, „Mūsų už Atlantą“ („The Battle of the Atlantic“), T. 1, p. 80].

Britų požiūriu, po 1941 metų rugsėjo mėnesį įvykusių pasikeitimų JAV dalyvavimas Mūšyje už Atlantą tapo tikrove; jų ainiams sunku net įsivaizduoti, ką tai reikė Admiralitetui, laivyno vadams, kapitonom, jų laivų iguloms ir lakūnams, kurie taip ilgai tęsė šią gyvybiškai svarbią ir nesibaigiančią kovą visiškai vieni [Roskillas, T. 1, p. 472].

admirolas Kingas davė rugsėjo 1 d. – dar iki incidento su „Greer“ [Vyriausiasis vadas, (Amerikos) Atlanto laivyno operacijų planas Nr. 7].

Savo istorijos knygoje apie Jungtinių Valstijų operacijas jūrose Antrojo pasaulinio karo metu Morisonas taip aprašė šį įsakymą:

„Norint pateisinti savo veiksmus prieš įstatymiškai svarų teiginį, kad konvojų lydėjimas – karinė užduotis, buvo skubiai suformuota įdomi teorija. Amerikiečiai teigė, kad laivus lydėjo tarp dviejų Jungtinėms Valstijoms priklausiusių bazių, siekdami aprūpinti savo okupacines pajėgas Argentinoje ir Islandijoje, o ne kurią nors į karą įsitraukusią šalį. Lygiai tokia pati dviprasmybė, kaip ir ankstesniajame operacijų plane („bet kurios šalies laivai gali prisijungti prie Amerikos konvojų“), leido neribotam skaičiui Sąjungininkų laivų „autostopu“ pasinaudoti Jungtinių Valstijų karinio laivyno siūloma apsauga.“

Ši citata puikiai nušviečia visą duoto įsakymo esmę.

Grosadmirolas Raederis visai pagrįstai nerimavo dėl tolesnių komplikacijų, prie kurių galėjo privesti Amerikos sprendimas atvirai pulti mūsų laivus. Todėl 1941 m. rugsėjo 17 d. jis ir aš susitikome su Hitleriu. Vyriausiasis vadas paskelbė, kad Vokietijos karinio jūrų laivyno pajėgos atsidūrė nepakenčiamoje padėtyje. Tačiau Hitleris tvirtai laikėsi savo ankstesniojo įsakymo, leidusio povandeniniams laivams gintis tik tada, kai priešai juos aktyviai atakuos.

Tolesni incidentai buvo neišvengiami. Britanijos konvojaus SC48 puolimo metu spalio 10 d. torpeda pataikė į Jungtinių Valstijų eskadrinį minininką „Kearney“, tuo metu buvusį tarp palydos laivų. Spalio 31 d. amerikiečių eskadrinį minininką „Reuben James“ paskandino povandeninis laivas, kai į pietvakarius nuo Islandijos buvo užpultas konvojus HX156.

Tokie nutikimai kaip laivų „Kearney“ ir „Reuben James“ apšaudymas torpedomis, be abejo, dar būtų kartojęsi ne vieną kartą, jei Vokietija nebūtų atsisakiusi savo operacijų Atlanto vandenyne, beje, pačiame karo įkarštyje ir didžiam Britanijos pasitenkinimui, kol Jungtinės Valstijos ir toliau pažeidinėjo tarptautinius nuostatus, aktyviai dalyvaudamos Mūšyje už Atlantą.

Langeris ir Gleasonas pastebi: „Labiausiai stebinantis dalykas buvo ne tai, kad keli amerikiečių laivai buvo paskandinti. Labiau stebino tai, jog jų nepaskandinta daug daugiau.“

Kalbėdamas apie tuo metu kariniame Jungtinių Valstijų laivyne vyravusią situaciją, vyriausiasis JAV Atlanto laivyno vadas admirolas Kingas paskelbė: „Nesvarbu, kaip suprastume tarptautinius karybos nuostatus,

Jungtinių Valstijų laivyno požiūris į įvykius Atlanto vandenyne buvo realistiškas.“

Tokią dviejų šalių politinę padėtį galime pavadinti unikalia tiek karybos istorijoje, tiek ir tarptautinės teisės metraščiuose. Ir vis dėlto viskas pasikeitė, kai 1941 m. gruodžio 7 d. į konfliktą įsivėlė Japonija, o gruodžio 11 d. Vokietija oficialiai paskelbė karą Jungtinėms Valstijoms.

Nors būtent mes paskelbėme karą, Tarptautinis karo nusikaltimų tribunolas Niurnberge pripažino, kad Vokietija agresyvaus karo prieš Jungtines Valstijas nevedė, prieš Britaniją ir Prancūziją – taip pat.

Šis oficialus karo tarp Vokietijos ir Jungtinių Valstijų paskelbimas turėjo itin svarbių pasekmių tolesnei povandeninių laivų veiksmų raidai.